

Київський університет ім. Тараса Шевченка

На правах рукопису

ФІНОГІН СЕРГІЙ ІВАНОВИЧ

РОЛЬ СПІЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ У ПРОЦЕСІ РИНКОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ
ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

спеціальність 08.00.14. - світове господарство та міжнародні
економічні відносини.

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття зченого ступеня
кандидата економічних наук

Київ - 1993

00825893 (Z)

Аб 26. 777

Робота виконана на кафедрі міжнародних економічних відносин Інституту міжнародних відносин при Київському університеті ім. Тараса Шевченка.

Науковий керівник - доктор економічних наук,
професор ФІЛІПЕНКО А. С.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук КІСТЕРСЬКИЙ Л. Л.
кандидат економічних наук ПУЗАНОВ І. І.

Провідна організація - Інститут світової економіки і міжнародних відносин Академії Наук України.

Захист відбудеться "25" березня 1993 р. о 14⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої ради Д. 068.18.20 при Київському університеті ім. Тараса Шевченка за адресою: 252017, м. Київ, буд. Т. Шевченка, 14, актовий зал.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Київського університету ім. Тараса Шевченка, вул. Володимирська, 64.

Автореферат було розіслано "22" лютого 1993 р.

Вчений секретар
спеціалізованої ради,
кандидат економічних наук

Олександр

ЛННБ ім. В. Стефаніка
АН України

Проведення реформи національної економіки у напрямку її ринкової трансформації передбачає кардинальні зміни у зовнішнь-економічній сфері, пошук та розвиток нових форм співробітництва з зарубіжними країнами.

При цьому особливе значення має розширення співробітництва, що пов'язано з залученням у різноманітних формах іноземного капіталу у народне господарство республіки.

Створення спільних підприємств на території України - досить нова та складна форма співробітництва з зарубіжними країнами, яка характеризується об'єднанням власності партнерів, їх участю в управлінні виробництвом, розподілом прибутку та ризиків.

У практиці міжнародних економічних відносин така форма співробітництва, як спільні підприємства, використовується вже давно та з успіхом. На сьогодні вони являють собою комплексну форму виробничого, наукового та комерційного співробітництва.

Розвиток спільних підприємств ставить перед економічною теорією ряд складних завдань, що вимагають наукового вирішення. Перш за все - це визначення економічної суті, умов та форм діяльності спільного підприємства, аналіз режиму власності спільних підприємств.

На практиці при створенні спільних підприємств також виникають складні проблеми, такі, як визначення механізму розподілу прибутку, оптимального вибору іноземного партнера і т. п.

Предметом даного дослідження є економічні аспекти проблеми залучення іноземних інвестицій в національне господарство України у формі створення спільних підприємств.

Об'єктом розгляду у даній роботі є підприємства з іноземними інвестиціями, що створені на території України з участю іноземного капіталу (спільні підприємства).

Актуальність дослідження зумовлюється сучасним станом економіки України, для оздоровлення якої необхідне залучення додаткових коштів, загальною тенденцією підвищення ролі зовнішньоекономічних факторів у розвитку національних економік, і, зокрема, в Україні у період переходу від централізованої планової економіки до ринкової, що базується на активній участі у світових господарських процесах.

Це диктує також необхідність формування нових, найбільш ефективних форм співробітництва, однією з яких могли б стати спільні підприємства з участю іноземного капіталу.

Розвиток спільного підприємництва в Україні тільки зароджується, що викликає необхідність постановки, осмислення та вирішення нових проблем як у теорії економічної науки, так і у практиці. Виходячи з цього, звернення до проблем створення та діяльності на території України спільних підприємств з участю іноземного капіталу здається обґрунтованим та цілком актуальним.

Вимагає детального аналізу той факт, що незважаючи на постійне зростання числа спільних підприємств з іноземним капіталом, помітного внеску у рішення завдань соціально-економічного розвитку республіки вони поки що не зробили. Виявлення причин та визначення шляхів вирішення даної проблеми здається досить актуальним питанням сучасної економічної науки.

Ступінь розробки проблеми. Проблема використання спільного підприємництва як фактора розвитку ринкових відносин та інструменту інтеграції економіки України у світове господарство є маловивченою у вітчизняній економічній літературі, перш за все через новизну самого об'єкту дослідження.

У той же час, поява у економічному житті нової форми господарювання у вигляді створення спільних підприємств привернула увагу таких вітчизняних та зарубіжних вчених, як В. Г. Буткевич, Н. Н. Вознесенська, В. І. Кисіль, І. П. Фамінський, Дж. А. Бурт, Дж. А. Добкін та інших авторів.

У центрі даних досліджень знаходяться економічні та правові основи створення та діяльності спільних підприємств у різноманітних державах, аналізуються їх суть та роль у світовій економіці.

Більшість робіт, присвячених діяльності спільних підприємств, на наш погляд, у значній мірі мають описовий характер. Очевидно, це може бути пов'язано з відсутністю детальних статистичних даних про діяльність спільних підприємств чи з суперечністю таких відомостей. Фактично не існує будь-яких методичних рекомендацій щодо техніко-економічного обґрунтування проектів створення та діяльності на території України спільних підприємств.

Аналіз літератури з даної проблеми дозволяє зробити висновок про те, що питання залучення іноземних інвестицій у формі створення спільних підприємств, визначення їх ролі та значення в економіці України до сих пір не були об'єктом комплексного наукового дослідження.

Наукова новизна даної роботи визначається перш за все комп-

лексним підходом до вивчення спільних підприємств, що створюються на території України, як форми міжнародних економічних відносин, способу залучення іноземних інвестицій та суб'єкту господарського механізму. У роботі здійснюється аналіз особливостей даної форми господарської діяльності, з'ясовується роль та значення спільних підприємств у економіці України в умовах формування ринкової економіки.

Проведений аналіз та оцінка інвестиційного клімату України з точки зору залучення іноземних інвестицій дозволив виявити причини, через які знижується ефективність функціонування спільних підприємств і визначити шляхи вирішення проблем, що виникають при розвитку спільного підприємництва.

Як матеріал для аналізу були використані статистичні дані Міністерства фінансів України про спільні підприємства, що зареєстровані, дані Міністерства статистики України про господарську діяльність спільних підприємств, положення законодавства України, що регулюють питання створення та діяльності таких підприємств.

Теоретична значущість роботи визначається тим, що вона є внеском у розробку проблем функціонування іноземного капіталу у вітчизняній економіці. Виконаний аналіз розкриває роль та місце спільних підприємств в економіці України в умовах переходу до ринкового господарства та інтеграції у світову господарську систему.

Практична цінність результатів виконаного дослідження визначається можливістю їх використання для подальшої наукової розробки концепції розвитку спільного підприємництва, залучення іноземних інвестицій, інтеграції економіки України у світову господарську систему.

Положення та висновки, що містяться у роботі, можуть бути використані у спецкурсах по спільному підприємництву, при створенні навчальних посібників, написанні курсових та дипломних робіт по відповідній тематиці, а також спеціалістами народного господарства при вирішенні завдань створення та функціонування спільних підприємств.

Пропоновані методичні рекомендації можуть використовуватися на практиці при побудові техніко-економічного обґрунтування створення та діяльності підприємств із іноземними інвестиціями.

Методологічною основою дослідження є діалектичний метод, що включає історичний та логічний аналіз загальноекономічної, правової та статистичної інформації, узагальнення практичного досвіду

діяльності спільних підприємств з участю іноземного капіталу на території України.

Апробація роботи. Результати даного дослідження були обговорені на засіданні кафедри міжнародних економічних відносин Київського університету ім. Тараса Шевченка, відображені у тезах наукової доповіді на республіканській науковій конференції "Механізм спільного підприємництва" /Київ, 1990 р./, депонована стаття в ІНІОН АН СРСР /№ 42419 від 16 липня 1990 р./, у брошурі "Розвиток спільних підприємств в Україні: деякі проблеми створення та діяльності", використані у лекціях та семінарах для керівних працівників народного господарства республіки, при практичному створенні спільних підприємств.

Основною метою роботи є комплексне дослідження спільного підприємництва як форми міжнародних економічних відносин, форми залучення іноземного капіталу, як суб'єкта господарського механізму економіки України.

Досягнення поставленої мети пов'язане з необхідністю вирішення наступних завдань:

- аналіз ролі іноземних інвестицій у процесі інтернаціоналізації господарського життя;
- визначення місця спільних підприємств у міжнародних економічних відносинах;
- виявлення потенційних переваг та недоліків господарювання у формі спільних підприємств з участю іноземного капіталу.
- аналіз об'єктивних передумов розвитку спільних підприємств в Україні;
- оцінка значення спільних підприємств в економіці України;
- дослідження умов залучення іноземного капіталу та створення спільних підприємств - інвестиційного клімату України;
- визначення факторів, що стримують розвиток у республіці спільного підприємництва;
- дослідження валютно-фінансових проблем створення та діяльності спільних підприємств на території України;
- здійснення аналізу розвитку спільного підприємництва в Україні та формулювання рекомендацій по подоланню факторів, що зчужують ефективність функціонування спільних підприємств;
- розробити методичні рекомендації по здійсненню техніко-економічного обґрунтування створення та діяльності підприємств з іноземними інвестиціями на території України.

Відповідно до результатів дослідження на захист виносяться наступні положення:

1. Залучення іноземних інвестицій в економіку України є об'єктивною закономірністю та наслідком всесвітньої інтернаціоналізації виробництва.

2. Залучення іноземного капіталу, особливо у виробничій формі, є необхідною умовою розвитку національної економіки.

3. Залучення у національну економіку іноземних інвестицій є одним з форм інтеграції економіки України у світове господарство, поглиблення міжнародного розподілу праці.

4. Створення спільних підприємств є найбільш ефективною формою залучення іноземного капіталу, технологій, інтелектуального потенціалу в економіку України у порівнянні з такими формами, як залучення банківських кредитів, позичок, проведення імпорتنих операцій.

5. Спільні підприємства виступають як форма найбільш оптимального погодження економічних інтересів українських та іноземних партнерів, що співробітничать, у результаті створення спільної часткової власності, розподілу прибутків та ринків.

6. Спільні підприємства з участю іноземного капіталу є прогресивною, найбільш конкурентноздатною формою господарювання, інструментом формування ринкових відносин в економіці України.

Мета та завдання дослідження обумовили структуру дисертації, яка складається із вступу трьох розділів, висновків, списку використаної наукової літератури та додатку.

У вступі обґрунтовується вибір теми, її актуальність, наукова новизна, теоретична значущість та практична цінність роботи, формується мета дослідження і положення, що виносяться на захист.

У першому розділі аналізуються роль та місце спільних підприємств у системі сучасних світогосподарських зв'язків.

У другому розділі розглядаються особливості господарського співробітництва у рамках спільних підприємств, в тому числі динаміка та структура їх діяльності в економіці України.

У третьому розділі аналізуються механізми взаємодії спільних підприємств з господарським комплексом та перспективи їх розвитку в Україні.

У висновках узагальнюються результати дослідження та формулюються основні висновки по роботі.

У чотирьох таблицях дається статистичний матеріал, що слугить

інформаційною базою для аналізу діяльності спільних підприємств. У додатку містяться методичні рекомендації по проведенню техніко-економічного обґрунтування створення та діяльності підприємств з іноземними інвестиціями.

ЗМІСТ РОБОТИ.

Реформа національної економіки, що проводиться у республіці у напрямку переходу до ринкових відносин, передбачає також кардинальні зміни і у зовнішньоекономічній сфері, пошук та розвиток нових форм співробітництва з зарубіжними країнами.

Фактори, що зумовили процеси, які відбуваються у економіці нашої республіки, можна класифікувати з точки зору їх виникнення на зовнішні та внутрішні.

До зовнішніх факторів, на наш погляд, відносяться процеси, що відбуваються у світовій економіці та спричиняють об'єктивний вплив на розвиток не тільки вітчизняного, аде також і всіх національних господарств.

На сучасному етапі відбувається об'єктивний процес зростання взаємозалежності всіх країн світу, який не можна зупинити чи повернути назад. Ріст економічної взаємозалежності та взаємозв'язку проявляється у нинішній період в загальній тенденції до поглиблення міжнародного розподілу праці у планетарному масштабі та формуванні все більш цілісного світу.

Міжнародний розподіл праці спирається на стійку, економічно вигідну спеціалізацію виробництва окремих країн на тих чи інших видах продукції. Міжнародний розподіл праці має все більший вплив на здійснення процесу відтворення у світогосподарчій системі, формує міжнародну структуру виробництва у галузевому та територіальному аспектах.

Вільний рух продуктивного капіталу формує оптимальну структуру світової економіки, так як дозволяє гнучко адаптувати структуру виробництва до умов, що змінюються. Спроби заборонити приплив іноземних інвестицій в окремих державах, як правило, дають однозначно негативні результати і у більшості випадків закінчуються відмовою від такої практики. Проте, це не віднімає необхідності продуманої та раціональної державної політики, що регулює принципи та форми іноземних інвестицій.

Інвестиції капіталу по суті є продовженням та наслідком експорту товарів, більш високим ступенем процесу інтернаціоналізації, так як в процесі насичення ринку та при створенні

нових ринків посилюється тенденція переходу виробництва у товароімпортувчу країну, тенденція приближення виробництва до споживача.

Розвиваючись, капітал переростає національні кордони у пошуках нових можливостей для розвитку бізнесу, завоювання нових ринків. Міжнародні операції капіталу відбуваються у різноманітних формах, включаючи ліцензійні угоди, угоди про передання технологій, експортно-імпортні операції, шляхом створення закордонних філіалів та спільних підприємств.

Зміни у світогосподарських зв'язках, коли у доповнення до міжнародної торгівлі створюється мережа міжнародних виробництв та посилення економічної взаємозалежності різноманітних держав, інтеграційні процеси, що відбуваються на всіх континентах та виводять виробництво на більш високий рівень усупільнення ставлять питання про необхідність якомога скорішого включення української економіки у світову господарську систему з метою найбільш широкої участі у даних процесах та відповідно зміни ролі та місця національної економіки у світовому господарстві.

Інтернаціоналізація виробництва, тобто 'об'єктивна історична тенденція розвитку продуктивних сил шляхом посилення взаємозалежності національних економік, поглиблення їх участі у міжнародному розподілі праці, виходу процесу відтворення за рамки національних кордонів, підвищення ролі зовнішнього ринку у соціально-економічному розвитку є головним зовнішнім фактором, що зумовив необхідність кардинальної економічної реформи національного господарства нашої республіки.

Необхідність реформи системи зовнішньоекономічних зв'язків, залучення іноземних інвестицій, розвиток спільного підприємництва визначаються також низкою проблем внутрішнього економічного розвитку, так як зовнішньоекономічні зв'язки є невід'ємною частиною національного господарського комплексу, і, з одного боку, залежать від нього, а з другого - впливають на його розвиток. Радикальні реформи, на наш погляд, підлягають всі складові частини зовнішньоекономічного комплексу: система організації, управління, принципи, форми.

Виникла необхідність оптимізації структури експорту. Склалася ситуація, коли наш експорт набув переважно паливно-сировинну спрямованість, а імпорт у значній мірі - споживчу. У той же час у міжнародній торгівлі посилюється тенденція до прискореного

зростання обміну наукоємкою продукцією, готовими виробами та послугами.

Очевидна потреба країни у розширенні та модернізації виробництва на основі більш широкого доступу до передових світових досягнень в області техніки та технології виробництва, у закордонному досвіді організації та управління виробництвом.

Залучення у національну економіку іноземних інвестицій, у тому числі у формі створення спільних підприємств, повинно сприяти формуванню більш відкритої української економіки, створити умови для більш ефективного використання факторів виробництва на основі раціонального включення у процеси міжнародного розподілу праці, а також розгортання конкурентного впливу світового ринку на розвиток національного виробництва, науки та техніки.

В результаті посилення тенденцій поглиблення міжнародного розподілу праці поряд з вдосконаленням торгових зв'язків гостріше постає необхідність розвитку промислової кооперації, більш ефективного використання нових форм міжнародного науково-технічного співробітництва, так як відношення обміну, традиційна зовнішньоторгівельна діяльність не в змозі повністю задовольнити підвищені вимоги, що ставляться до міжнародного співробітництва. Цілком закономірним здається перехід до виробничих форм розподілу праці, розвиток спільного підприємництва, що дає можливість швидкого впровадження найновіших досягнень науково-технічного прогресу та створення на цій основі конкурентоздатної продукції, що відповідає вимогам світового ринку.

На сучасному етапі розвитку міжнародних економічних відносин однією з найбільш комплексних форм міжнародного виробничого співробітництва є спільне підприємництво, що має свій розвиток на території України у формі спільних підприємств з участю українських організацій та закордонних фірм.

Особливий інтерес серед різноманітних форм спільного підприємництва являють спільні підприємства у промисловості, створення яких стало можливим на основі колективної власності в результаті становлення та поширення акціонерної форми власності. Спільні підприємства стали наслідком та рисою процесу інтернаціоналізації капіталу та виробництва, а також конкретним господарським механізмом з'єднання капіталів та економічних інтересів різноманітної національної належності.

Як правило, спільні підприємства, що створені у сфері ма-

теріального виробництва, тягнуть за собою також об'єднання дій партнерів і в інших сферах: науці, проектуванні, вивченні ринку, збуту та ін., породжуючи спільну зацікавленість у результатах виробничої діяльності.

По ступеню ускладнення та посилення взаємозалежності дій партнерів від простих одноразових двобічних угод до створення спільного підприємства можна прослідкувати декілька форм міжнародного співробітництва.

Угода про надання технології, ноу-хау, ліцензійна угода, як правило, передбачають одноразову передачу результатів науково-технічної розробки і відповідно одноразову винагороду поставальнику такої інформації. На цьому відносини співробітництва, як правило, закінчуються, якщо ліцензійною угодою не передбачено технічне сприяння по впровадженню ліцензії, навчання персоналу, виплати роялті.

Угода про коопероване виробництво має, як правило, більш довготривалий характер, так як вона пов'язана з контролем якості, плануванням об'ємів виробництва, ускладненою формою розрахунків, але, тим не менше, укладається на певне замовлення після виконання якого співробітництво припиняється.

Угоди типу франшизингу передбачають отримання ліцензії (Франшизи) на виробництво товарів або надання послуг під фірмовою назвою даної компанії і можуть передбачати окрім надання послуг по технологічному сприянню, також і послуги по управлінню, що створює умови для більш тісного співробітництва. Проте угоди про франшизинг укладаються звичайно на фіксований період та на обмеженій території в обмін на разову виплату та періодичні відрахування.

Угоди про спільну діяльність можуть відповідати за всіма показниками такій формі співробітництва, як спільне підприємство, включаючи спільне фінансування проекту, спільне управління, розподіл прибутку та ризиків. Але, на наш погляд, таке "спільне підприємство" менш стійке, так як не відбувається створення суто нового підприємства з правами юридичної особи.

Створення власне спільного підприємства здається у сучасних умовах найвищою та найбільш складною, довготривалою формою співробітництва, яка передбачає об'єднання сторін на базі створення спільної власності, що у найбільшій мірі сприяє прояву зацікавленості партнерів у ефективному функціонуванні спільного підприємства на всіх етапах його діяльності.

На сучасному етапі розвитку світогосподарських зв'язків, на наш погляд, спільні підприємства є найбільш оптимальною формою розвитку міжнародного економічного співробітництва, особливо у виробничій сфері, як з точки зору країни-імпортера, так і з точки зору країни-експортера капіталу.

Однак, можна припустити, що в умовах спрямованості всієї світової економіки до більш вільного міжнародного руху ресурсів, технологій, знань, спільні підприємства будуть витискатися іншими, більш пристосованими до "відкритої" економіки формами інтернаціоналізації виробництва. Можливо, що такою формою стане транснаціоналізація виробництва, переважно створення підприємств з 100% іноземним капіталом, так як економічні інтереси учасників спільного підприємства співпадають тільки на певних стадіях їх втілення, але вони все-таки різні і їх реалізація у певній мірі обмежена. Транснаціональне виробництво, що здійснюється на території різноманітних держав, але у межах єдиної національної власності на засоби виробництва, не обмежене різними інтересами учасників виробничого процесу, що має місце при спільному виробництві.

Розвиток спільних підприємств на території України, на наш погляд, повинно мати за мету:

- 1) надати підтримку внутрішній економічній реформі шляхом:
 - залучення додаткових матеріальних, фінансових та інших ресурсів;
 - більш повного насичення внутрішнього ринку якісними продуктами;
 - залучення до української економіки для розширення та модернізації виробництва передової закордонної технології та досвіду управління, прискорення науково-технічного прогресу, шляхом залучення найновіших технічних знань;
 - становлення ринкових, конкурентних відносин;
 - одержання демонстраційного ефекту передачі ринкової економіки.

- 2) поступової інтеграції народного господарства республіки до структури світової економіки шляхом:

- розвитку міжнародної кооперації та спеціалізації виробництва;
- розвитку експортної бази, підвищення ефективності зовнішньоекономічних зв'язків, оптимізації структури зовнішньоторгового обороту, зміцнення позицій на ринках розвинутих країн;
- розвитку імпортозаміщуючого виробництва.

Іноземний партнер при створенні спільного підприємства переслідує свої цілі, серед яких вагоме місце займають:

- розділення ризику, особливо при створенні спільного підприємства по виробництву нової продукції, збут якої не гарантований;

- зниження витрат на створення нових потужностей, собівартості продукції, що виробляється, за рахунок низької внутрішньої вартості сировини, матеріалів та робочої сили;

- концентрування на найбільш відповідальних та технологічно складних напрямках за рахунок переміщення найбільш трудомістких та матеріаломістких виробництв за кордон;

- опанування новим ринком та надбання комерційного досвіду роботи на ньому;

- підвищення ефективності системи збуту, що досягається за рахунок зниження конкуренції, погодження виробничої та комерційної діяльності, кастування продукції;

- диверсифікація сфери діяльності.

У результаті наявності такої різноманітності рушійних сил спільного підприємництва, у кожного партнера по спільному підприємству можуть бути різноманітні економічні інтереси. У такій ситуації логічним здається створення певного механізму погодження інтересів учасників спільного підприємства. Даний механізм міг би бути представлений таким чином:

I етап: вияв економічних інтересів майбутніх партнерів по спільному підприємству.

II етап: вияв сфер можливих зіткнень інтересів.

III етап: вияв ступеня ураження інтересів.

IV етап: вибір таких інструментів економічного, організаційного та правового характеру, котрі у найбільшій мірі пом'якшували б протиріччя, що виникають.

Таким чином, при можливій наявності різноманітних рушійних сил у інвестора та реципієнта капіталу, спільне підприємство є одним з таких форм, особливості яких дозволяє реалізувати економічні інтереси учасників міждержавного співробітництва, що не можуть бути реалізовані при інших рівних умовах через інші форми, може виступати результатом їх компромісу, отже є формою залучення іноземного капіталу, що створює певну зацікавленість для всіх учасників цього процесу, так як являє собою засіб досягнення цілей, що виходять за межі можливостей кожного з учасників окремо.

Не дивлячись на те, що спільне підприємництво як форма міжнародного економічного співробітництва вже виділено в економічній

теорії у окремий предмет дослідження, практично всі автори відзначають відсутність єдиного підходу до визначення поняття "спільне підприємство" як у зарубіжній, так і у вітчизняній літературі з даної проблеми.

Для визначення поняття "спільне підприємство", на наш погляд, слід керуватися наступними критеріями:

- наявність угоди про довготривале співробітництво;
- об'єднання сторонами активів та їх оцінка як капіталовкладень;
- кількість учасників - не менше двох;
- юридичний статус - повинно мати місце створення нової фірми, що має самостійний баланс;
- національність капіталу - по меншій мірі один учасник має бути іноземною юридичною чи фізичною особою;
- вирішення узгоджених завдань через самостійні органи управління, незалежні від органів управління учасників;
- участь у прибутках та збитках у відповідності з вкладеним капіталом;
- місцезнаходження - має значення у тому випадку, якщо дві різнонаціональні фірми створюють спільне підприємство у третій країні, для якої це буде повністю іноземне підприємство.

Виходячи з вищезазначеного, здається можливим визначити поняття "спільні підприємства" таким чином:

Спільне підприємство - самостійна господарська одиниця, що, як правило, є технологічно та територіально відособленою, яка діє на основі угоди між учасниками, серед яких по меншій мірі один - іноземна особа, на умовах спільного фінансування, управління, розподілу прибутків, ризиків та збитків, що несе самостійну відповідальність за своїми зобов'язаннями.

Виходячи із суті спільного підприємництва, можна визначити, що перш за все створення, розширення та удосконалення діяльності спільних підприємств, виникнення їхньої власності - це один із шляхів поступового подолання протиріччя між постійно зростаючим інтернаціональним характером виробництва та національно-державними рамками власності на засоби виробництва.

Однією з основних переваг створення спільних підприємств - ефективність залучення передового закордонного науково-технічного досвіду.

У протипагу до традиційних форм, де технологія просто пере-

дається, при участі у спільному підприємстві: власник технології зацікавлений також у її освоєнні та постійній модернізації для забезпечення зростання прибутку підприємства, що одержує технології.

Спільне підприємництво можна розглядати як один із інструментів модернізації національної економіки. Розвиток спільного підприємництва дозволяє без зростання зовнішнього боргу одержати необхідні інвестиційні кошти причому як фінансові, так і матеріальні. При пасивному імпорті капіталу у вигляді займів та кредитів, як показала практика, не було досягнуто вирішення багатьох проблем національної економіки. Створення спільних підприємств — це імпорту капіталу у найбільш прогресивній формі.

Участі у спільному підприємстві дає можливість партнерам здійснювати вплив на визначення ціни, приймати участь у контролі та управлінні виробництвом, а також гарантує поставок результатів виробництва на тривалу перспективу.

Спільні підприємства мають більшу конкурентноздатність у порівнянні з іншими формами господарювання у вітчизняній економіці, тому що використовують передову іноземну техніку та досвід управління і комерційної діяльності при наявності місцевих кваліфікованих кадрів та енерго-сировинної бази, що дозволяє знизити затрати виробництва, а також мають більш вільний доступ на західний ринок дякуючи асоціації з іноземним партнером.

Крім того, у разі невдач спільного підприємства, учасник ризикує не всім капіталом, що необхідний для даного проекту, а тільки своєю частиною, обмеженою внеском до статутного фонду.

Створення спільних підприємств може зіграти важливу роль у розвитку конкурентних відносин на зовнішньому ринку України.

У порівнянні з іншими формами, спільні підприємства забезпечують найбільшу соціальну ефективність співробітництва.

Поряд з соціально-економічними перевагами, розвиток спільного підприємництва має в певній мірі і політичне значення, сприяє більшій відкритості нашого суспільства, зміцненню його авторитету перед світовим співтовариством.

У той же час, навряд чи спільне підприємництво необхідно використовувати у всіх випадках міжнародного економічного співробітництва.

Спільне підприємництво не заміняє та не відмінює всі інші форми міжнародного економічного співробітництва, а збагачує їх, вирішуючи при цьому свої власні специфічні завдання шляхом ство-

рення нового підприємства на основі об'єднання фінансових та інших ресурсів, досвіду, технології та надаючи партнерам додаткові переваги у результаті розподілу інвестиційних витрат та ризиків.

Процес створення спільних підприємств та їх інтеграції в українську економіку не є однозначним. У нинішній час ще проходить етап становлення, але є вже й деякі результати.

На 1 січня 1993 р. на території України почали виробничу діяльність близько 650 українсько-іноземних спільних підприємств з участю фірм з 58 держав.

Основними партнерами є фірми США, Угорщини, Польщі, Німеччини, Чехословаччини, тобто у першу чергу найбільш розвинуті країни та наші найближчі сусіди.

Нерівномірно проходить процес створення спільних підприємств у різноманітних регіонах республіки.

Реєстрація спільних підприємств відбувається переважно у м. Києві, Одесі, Дніпропетровську, Донецьку, Львові, Ужгороді.

Як правило, переважає тенденція - створення спільних підприємств з невеликими, а часто просто символічними розмірами статутного капіталу.

Прагнення зменшити розмір коштів, що вносяться у статутний капітал, а також їхнє несвочасне внесення свідчить не лише про відсутність відповідних коштів у іноземного інвестора, але у першу чергу про високий ступінь ризику, з яким вони пов'язують свої капіталовкладення.

Нині склався ряд пріоритетних галузей, у межах яких планують вести свою діяльність зареєстровані спільні підприємства. Перш за все - це надання послуг різноманітного характеру, організація оптової та роздрібною торгівлі, будівельні роботи та виробництво товарів народного споживання. Причому, найбільш високі темпи реєстрації спільних підприємств, що передбачають вести свою діяльність у сфері послуг, помітні не тільки у нашій країні, але також і у США та у країнах ЄЕС.

Крім того, можна також прослідкувати спеціалізацію країн, що склалися у певній мірі в залежності від галузі, у яку здійснюються інвестиції. Так, наприклад, більшість фірм Польщі та Чехословаччини інвестують кошти у підприємства легкої промисловості, фірми Австрії та Угорщини у сільське господарство, фірми Німеччини переважно у промислові підприємства.

В умовах постійного скорочення виробництва продукції про-

мисловістю республіки обсяги виробництва та експорту спільних підприємств постійно зростають.

Характерною рисою є швидкі темпи зростання обсягів виробництва спільних підприємств. Обсяг виробленої ними продукції та наданих послуг за 9 місяців 1992 року виріс у порівнянні з 1990 роком у 122 рази та склав 459⁵⁷,9 мільйона карбованців. Темпи зростання експортних поставок перевищують темпи зростання імпорту та темпи зростання виробництва, хоч в абсолютному обчисленні зберігається тенденція перевищення обсягу імпорту над експортом.

Можна припустити, що перевищення імпорту над експортом не є особливою рисою спільних підприємств, що діють на території України, а є характерним для всіх спільних підприємств у початковому періоді їх діяльності. На нашу думку, це перш за все пов'язано з іноземними інвестиціями у спільні підприємства, а також з використанням іноземними інвесторами спільних підприємств як інструменту проникнення своєї продукції на наш внутрішній ринок.

Важливим показником ефективності діяльності спільних підприємств є постійне зростання питомої ваги їх експорту у загальнореспубліканському експорті, який склав у 1992 році 5,7%, хоч побічно це досягається за рахунок скорочення експорту іншими учасниками зовнішньоекономічних зв'язків, зокрема державними підприємствами.

На основі наведених вище статистичних даних можна зробити висновок, що не дивлячись на погіршення загальноекономічної ситуації у республіці, спад виробництва, розрив господарських зв'язків, відсутність гарантованого матеріально-технічного постачання, спільні підприємства відіграють все більш помітну роль як у реалізації продукції та наданні послуг на території України, так і у розширенні експортної діяльності. Можна припустити, що надалі діяльність спільних підприємств буде мати все більшу питому вагу у національному господарстві республіки.

Виконаний на основі таблиці інформаційного агенства "Бери" аналіз таких факторів інвестиційного клімату України, як політична стабільність, темпи економічного зростання, конвертованість валюти, витрати на заробітну плату, умови внесення статутного капіталу, можливість залучення кредиту, ризик націоналізації, вплив девальвації, стан платіжного балансу та інших економічних та політичних факторів дозволив зробити висновок про його незадовіль-

ну оцінку. Перш за все побоювання іноземних інвесторів викликають нестійка політична ситуація та економічна криза.

У роботі був розглянутий механізм створення та діяльності спільних підприємств, їх взаємодії з господарським комплексом України. Зпропонований алгоритм створення спільного підприємства, включаючи проблеми пошуку та оцінки фірми іноземного партнера. Розглянуті питання техніко-економічного обґрунтування проекту створення спільного підприємства та запропоноване для практичного використання Українськими учасниками методичні рекомендації щодо проведення техніко-економічного обґрунтування створення та діяльності підприємств з іноземними інвестиціями за участі українського капіталу на території України.

Проаналізовані валютно-фінансові проблеми, що виникають при створенні та діяльності спільних підприємств, запропоновані деякі шляхи вирішення такої важливої проблеми, як валютна самоокупність підприємств.

У роботі проаналізовані основні причини, що призводять до невдач проекти створення спільних підприємств та запропоновані шляхи подолання цих труднощів. Обґрунтована необхідність створення державного комітету по іноземним інвестиціям, а також програми по сприянню залучення до економіки республіки іноземних інвестицій та запропоновані їх пріоритетні напрями.

Робиться висновок про те, що для посиленого розвитку спільних підприємств буде мати певне значення створення сприятливих умов для розвитку підприємництва, ринкових відносин в економіці.

Основні положення дисертації відображені у наступних публікаціях:

1. Механізм забезпечення валютної самоокупаемости совместных предприятий. // Тезиси научних докладів на республіканській научній конференції "Механізми совместного підприємництва" 27-29 марта 1990 г., К.: КГУ, 1990. - с. 74-76.

2. К вопросу об определении понятия "совместное предприятие". // Деп. в ИНИОН СССР, № 42419 от 16 июля 1990 г. - 6 с.

3. Развитие совместных предприятий в Украине: некоторые проблемы создания и деятельности. К.: Изд.-полигр. центр "Знання", 1993. - 16 с.

4. Некоторые проблемы формирования инвестиционного климата Украины. // Политика и время, К., 1993. - 12 с. (сдано в печать).

Філіп

470159

AB 26.777

AB 26.777